

РЕЦЕНЗІЇ. ОГЛЯДИ. АНОТАЦІЇ

**Провозін Павло. Крізь віки: (Їх імена прославили наш край).
– К., 2013. – 64 с.**

З розвалом радянської імперії в суспільстві прокинувся інтерес до історії України та її регіонів. Багато хто береться за вивчення генеалогії, дослідження своїх родоводів. З цікавістю сприймається й література, присвячена видатним діячам рідного краю. Добрим прикладом таких видань на Чернігівщині є книги менського краєзнавця Дмитра Калібаби «Відомі діячі культури, науки, політики Придесення» (Чернігів, 1995) та «Відомі діячі культури, науки, політики Чернігівщини» (Чернігів, 1998). Багато чого можна повчитись і у наших сусідів: у Сумах у 2003 році видано енциклопедичний довідник «Сумщина в іменах». Книга добре продумана, прекрасно оформлена й видана колективом авторів на високому науковому рівні. Можна лише мріяти, що колись подібне видання буде здійснене на Чернігівщині.

Тому з доброю надією зустріли новгородсіверці появу книги старшого наукового співробітника місцевого музею Павла Провозіна «Крізь віки» (Їх імена прославили наш край) (К., 2013). Давши таку назву, автор взяв на себе велику відповідальність. Порівняйте її з продуманою, нейтральною назвою «Сумщина в іменах». Тобто читач сподівається, що кожне ім'я в книзі П. Провозіна – це особистість, яка справді прославила Новгород-Сіверщину, випадкових у ній бути не може. Тим більше, що Новгород-Сіверщина дала світу силу-силенну видатних діячів і саме тут створено геніальну високопатріотичну літературну пам'ятку «Слово о полку Ігоревім» та унікальний історико-публіцистичний твір «Історія русів».

Видання, яке взявся здійснити музейник-науковець, – це особливий літературний жанр біографічно-енциклопедичного спрямування. Автор повинен мати широкі знання у багатьох галузях, вміти в лаконічній формі висловлювати думку, оцінювати й узагальнювати різноманітні сфери діяльності, бути точним, робити правильні висновки по кожному діячу, його життєпису, творчості тощо. І в жодному разі не вигадувати щось від себе.

Чи відповідають цим вимогам автор і його книга?

Спочатку висловимо загальні зауваження. Кожен підготовлений читач починає знайомство з книгою зі змісту. До нього нас ведуть слова автора книжки з його короткої передмови «Від автора». «В двох десятках розділів, які об'єднують персонажів книги за фахом і сферами діяльності, читач зустріне більше ніж 320 визначними особами, які уславили наш край».

Навіть з цих слів видно, що автор зовсім не підготовлений до укладання такого роду видання. По-перше, наведене авторське формулювання про персонажів книги неправильне: вони об'єднані в книзі не лише за фахом і сферами діяльності, а й за своїми вчинками, і це, мабуть, головне. Бо як відносити за фахом чи сферами діяльності такі, наприклад, розділи, як «Герої Радянського Союзу», «Герої Соціалістичної Праці» тощо. По-друге, перелік персонажів у книзі повинен іти за алфавітним порядком, без будь-яких розділів, бо неможливо передбачити їх кількість, як неможливо передбачити всі сфери діяльності тієї чи іншої людини. А якщо персонаж відомий за кількома сферами діяльності (а таких серед героїв книги чимало)? Що робить Провозін у цьому випадку? Повинен би включити такого персонажа до кожного розділу за його сферами діяльності. Так ні, він обмежується одним, нерідко замовчуючи інші сфери діяльності.

Отже, перед нами «Зміст». Зайве щось пояснювати. Це яскравий зразок безграмотності та безвідповідальності як автора, так і редактора видання. А він тут в одній особі – Павло Провозін. Безграмотні назви розділів. Недбало, похашцем складений і набраний текст. Не можна зрозуміти, скільки ж розділів у книзі, бо через недогляд при комп'ютерному наборі тексту «Змісту» у трьох випадках рядки однієї назви поділено на додаткові неіснуючі назви.

Сторінки розділів «Змісту» не збігаються з фактичними сторінками у тексті книги. Цілий ряд розділів починається словом «відомі» (воно тут зайве, бо в книзі всі персонажі повинні бути відомими). У кінці «Зміст» доповнено розділом «Доповнення», чого взагалі не повинно бути. Назви, в тому числі скорочені, набрано з маленької літери (мова йде про річку Десну, МВС, КДБ, Героїв Радянського Союзу тощо). Це не лише безграмотність, це – неповага і до персонажів, і до своєї власної праці. Така ж недбалість проходить через усю книгу.

У кожному розділі книги нумерація починається спочатку, а через це користуватися нею неможливо, бо відсутні іменний та інші покажчики. Навіщо тоді нумерувати? Автор навіть не розуміє, що нумерація в такому виданні потрібна зовсім не для того, щоб показати кількість персонажів у кожному розділі, а саме для того, щоб наприкінці видання скласти необхідні довідникові покажчики. А якщо до цього додати, що в книзі дати життя вказані лише роком (без числа й місяця), та й роки вказані далеко не у кожного діяча, то виникає питання – кому взагалі потрібне таке видання? Напис «Довідкове видання» при цьому стає неправомірним.

Викликає подив і принцип відбору персонажів до книги, тим більш, що її автор сам проголосив головний критерій – «Їх імена прославили наш край». До неї чомусь не потрапили автор «Слова», Боян, брат Ігоря Олег Святославич, похований у Новгороді-Сіверському, герої «Слова»: князь Всеволод Святославич Курський, князь Святослав Ольгович Рильський, князь Володимир Ігоревич Путимльський та Єфросинія Ярославна. Це тим більш дивно, що книга написана співробітником музею-заповідника «Слово о полку Ігоревім», який покликаний популяризувати видатний твір. А от сумчани, навпаки, де тільки можна, притягують до себе героїв «Слова». І, можливо, з часом переберуть на себе першість у популяризації та вивченні «Слова»? Аналізуючи перелік поданих біографій, можна помітити, що автор складав його не за фаховими ознаками чи корисними справами персонажів, а за їх службовим становищем. Викликає сумнів цілий розділ книги «Працівники МВС, КДБ, СБУ». Не генеральський чин чи чиновницька посада увічнює людину, а її корисні вчинки, тим більш, що автор тяжіє більшою мірою до сучасного чиновництва, більшість же дореволюційних високопосадовців у видання не потрапили.

І ще приклади: С. М. Бунак – дипломат; К. В. Ігнатенко – завідувачка наукової бібліотеки Інституту мовознавства; В. Я. Прозорова – завідувачка наукової бібліотеки того ж інституту; О. І. Федько – спеціаліст міського господарства; В. Л. Циганок – генеральний директор «Інвестдекор» і ще чимало імен. Автор не зміг показати, чим ці люди прославили наш край. Мабуть, із серії «Навмисно не придумаєш» подано таку біографію (наводимо текст статті повністю):

«Савченко Володимир Олексійович /1948/ – директор ДП «Комбінат побутового обслуговування». Міністр оборони України. Народився у с. Березова Гать Новгород-Сіверського району». Дивний зв'язок з армією! Через таку подачу тексту персонаж автором не ушлявлений, а навпаки – принижений.

Знайшло собі місце у книзі Провозіна й сучасне новгород-сіверське чиновництво. І вже зовсім незрозуміло, на якій підставі включено в неї В. М. Сухолета, директора місцевого газового господарства, який ще не так давно притягувався до кримінальної відповідальності за корупційні дії в газовій сфері. Разом з тим не знайшлося у ній місця Миколі Івановичу Кибальчичу, видатному революціонеру-народовольцю і винахіднику, та сотням справді видатних земляків, якими здавна пишається наш край.

Зупинимось на деяких конкретних зауваженнях. У біографічно-енциклопедичному жанрі в біографії персонажа прийнято подавати прізвище, ім'я, по батькові, повну дату та місце народження, повну дату смерті та місце поховання одним рядком, без

будь-яких скорочень. Провозін же подає лише рік народження та смерті, а більше 20-и осіб взагалі не мають ніяких дат, з десяток – не вказано по батькові. Усе це неприпустимо, і перш ніж ввести в книгу цих осіб, автору слід було провести необхідну пошукову роботу. Не виправдане й нововведення Провозіна – місце народження він ставить не біля дати народження, а чомусь у кінці статті. Тому дуже дивно виглядає стаття про М. П. Савицького, яка закінчується такими словами: «Помер і похований на одному з кладовищ м. Прага. Народився у с. Ушівка...». Мало того, що вказана особа, за П.Провозіним, чомусь померла на кладовищі і там же похована, то після цього вона, мабуть, воскресла («Народився у с. Ушівка»)? [с. 12, № 8]. Так само і про О. І. Свідерського: «Похований у Кремлівській стіні м. Москва. Народився у Новгороді-Сіверському» [с. 12, № 9].

Введення Провозіним численних розділів призвело до ряду недоречностей. Так, поетеса Н. П. Асадча потрапила в розділ «Діячі освіти і культури», а місце її серед письменників. У той же час М. С. Бунак та С. С. Воїнов чомусь стали письменниками.

Перший відомий як культурний діяч та чиновник, не наділений особливим етичним даром. Висновків автором не зроблено.

Другий – більш відомий як колекціонер, бібліофіл, краєзнавець, бібліограф, словознавець, засновник музею-заповідника «Слово о полку Ігоревім». І знову майже всі сфери діяльності автором проігноровані.

На жаль, подаючи статті, автор не аналізує творчість кожної конкретної особи, не робить узагальнень та висновків, натомість наповнює їх зміст набором безграмотних фраз. Наведу лише один приклад стосовно двох художників (текст подаю дослівно, виділяючи деякі недоречності):

«Канторез Тетяна Миколаївна /1972/ – відома на Чернігівщині художниця. Вчитель малювання у Новгород-Сіверській гімназії № 1. **Вона любила** полотна художників Крамського, Полєнова, Шишкіна [а що, вже більше не любить?]. **Сама малює** пейзажі рідної Сіверщини [а інші – з чієюсь допомогою?], архітектурні пам'ятники міста. В учбовій програмі Т. М. Канторіз – графіка, мистецтво кист. [що за техніка – «кист»?]. Художниця-педагог знайомить дітей з архітектурою, фресками, вітражами, барельєфами. Учасник багатьох виставок у м. Новгороді-Сіверському. Її роботи користуються великою популярністю на Чернігівщині та поза її межами. Народилася у м. Новгороді-Сіверському» [с. 40, № 6].

Художниці автор приділив 10 рядків тексту в книзі і нічого не сказав про її творчість, не назвав жодної роботи, не дав їм оцінку. Лише загальні слова.

А от видатному художнику В. М. Конашевичу автор відвів лише 4 рядки тексту, з яких один зайняло прізвище, ім'я та по батькові: «відомий радянський художник-графік. Заслужений діяч мистецтва РРФСР (1945). Автор багатьох ілюстрацій до книг радянської та класичної літератури. Народився у м. Новгороді-Сіверському» [с. 41, № 8]. І знову ж жодної власної думки.

У книзі трапляються перекручення прізвищ та імен. Так, Лук'ян Жоравко перетворився на Журавка, Андрій та Павло Заблоцькі-Десятковські з Парфеновичів стали Перфеновичами, Петро Аполлонович Левицький став Антоновичем, Анатолій Ассінг став Асінгом, Віра Іванівна Бура-Мацапура стала – Бура (Мацпура) тощо. А от художниця Ася Сергіївна Мікеєва [в книзі: Мікеєва] та бібліотекар Катерина Віталіївна Ігнатенко стали чоловіками, бо про кожну з них автор пише: «народився» [с. 41, № 9; с. 61, № 19].

Чимало й історичних помилок та недоречностей. Так, про Івана Богуну читаємо: «Загинув під час облоги м. Новгорода-Сіверського поляками 17/II.1664 біля м. Новгорода-Сіверського, там і похований». Між тим, усім відомо, що Іван Богун був страчений поляками, і місце його поховання невідоме.

А от релігійний діяч А. В. Пекалицький (народився у 1750 р.) завдяки П. Провозіну прожив довге життя, бо він ще «у 1878 – казначей друкарні Києво-Печерської Лаври...» [тобто у 128 років].

Від П. Провозіна отримуємо й сенсацію: Архип Худорба – «один з авторів історичної праці «Історія русів»! [с. 18, № 23]. Ще від однієї його сенсації будуть

шоковані вчителі місцевої гімназії №1: їхній навчальний заклад одночасно носить ім'я Героїв Радянського Союзу Анатолія Савелійовича Комоси [с. 19, № 3] та Бориса Олександровича Майстренка [с. 19, № 5].

Але найбільш негативне враження справляє неповага автора до рідної мови. Неприємно ріже око російськомовне (чи невідомо яке) вживання імен Константинович (замість Костянтинович), Вячеслав (замість В'ячеслав), «Евген» (замість Євген), Егорович (замість Єгорович) та ін. Тут же: пам'ятки, довгий час (замість «тривалий час»), учбовий (замість навчальний), кріпацького права (замість кріпацтва), обслідував (замість обстежував) та ін.

А як виправдати такі недолугі фрази: «займав ряд посад першого секретаря райкомів партії», «один з авторів з заснування», «засновник з бальзамування тіл» та ін.? Можна було б і далі продовжувати подібні приклади, бо кожна стаття цієї книги, на жаль, – свідчення безграмотності та безвідповідальності її автора.

Святослав Воїнов

